

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในบรรดาสรรพสิ่งซึ่งมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติย่อมมีการเกิด ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดาด้วยกฎเกณฑ์ของวัฏจักร สำหรับมนุษย์นั้นนอกจากจะอยู่ภายใต้กรอบของวัฏจักรดังกล่าวแล้ว มนุษย์ยังมีวิถีในการดำเนินชีวิตซึ่งล้วนแล้วแต่แปรสภาพเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมแห่งสังคมและวัฒนธรรมของชนชาตินั้น ๆ อีกด้วย

ตลอดชั่วชีวิตของชาวไทยในอดีต ต่างก็มีประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตายที่ย่อมผ่านเหตุการณ์อันถือว่าสำคัญเป็นระยะ ๆ มา เมื่อแรกเกิดก็ต้องทำพิธีเกี่ยวกับการเกิดเพื่อให้แน่ใจเป็นประกันว่า เด็กที่เกิดมานั้นจะมีชีวิตรอดได้และเจริญเติบโตจนกว่าเด็กจะอายุได้ 9 - 13 ปี จึงจะทำพิธีตัดจุก ซึ่งกระทำตามลัทธิพราหมณ์ พิธีโกนจุกหรือตัดจุกนี้กระทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงว่า เป็นบุคคลที่พ้นจากวัยเด็กแล้ว จะได้เป็นคนที่มีกำลังใจมั่นคง ประพฤติแต่สิ่งที่ชอบที่ควร ถ้าเป็นผู้ชายก็จะต้องเข้าพิธีบวชเรียนอีกระยะหนึ่งก่อนแล้วจึงเข้าพิธีแต่งงาน เพื่อความสุขความเจริญแก่ครอบครัวและในที่สุดก็ถึงพิธีเกี่ยวกับการตายเพื่อให้มีชีวิตอยู่เป็นสุขในโลกหน้า พิธีเหล่านี้เมื่อทำสืบต่อ ๆ กันมา ก็เกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้น ฝรั่งเศสเรียกประเพณีอย่างนี้เป็นคำเฉพาะอย่างว่า RITE DE PASSAGE ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา ทั้งที่ยังป่าเถื่อนอยู่หรือที่เจริญแล้ว¹

ในบรรดาประเพณีเกี่ยวกับชีวิต พิธีที่เกี่ยวกับการตายหรือที่เรียกว่าพิธีศพ นับเป็นพิธีที่ส่งผลกระทบต่อสภาพทางจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และวิถีความเป็นอยู่ของมนุษย์มากที่สุดพิธีหนึ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพลัดพรากและสูญเสียของบุคคลอันเป็นที่รักและเคารพ พิธีศพในสังคมไทยโดยเฉพาะภาคกลางนั้น จะมีลักษณะการปฏิบัติตามขั้นตอน

¹ เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การตาย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2532), คำนำ.

ทางพิธีกรรมที่ส่วนใหญ่่มักจะคล้ายคลึงกัน ขั้นตอนดังกล่าวมีรูปแบบดังนี้คือ การนำศพของผู้ตายไปบำเพ็ญกุศลอาจจะเป็นที่บ้านหรือที่วัด แต่โดยส่วนใหญ่่มักจะกระทำที่วัด เมื่อจัดเตรียมสถานที่เสร็จสิ้นแล้ว ก็จะมีพิธีแต่งตัวนุ่งผ้า หวีผมให้ศพ รดน้ำศพ แล้วก็บรรจุลงในโลงเพื่อตั้งศพ โดยหันศีรษะของผู้ตายให้ไปทางทิศตะวันตกตามคติความเชื่อที่มีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. เชื่อว่าทิศตะวันตกเป็นทิศดับหรือทิศที่ดวงตะวันตกไม่เป็นมงคล แม้แต่คนเป็นก็ห้ามนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกและทิศใต้เพราะถือว่าเป็นทิศของผี²
2. เชื่อว่าได้รับอภินิหารมาจากศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ซึ่งมีนิกายหนึ่งที่ชื่อว่า นิกายสุขาวดี ผู้ที่เป็นประธานพุทธเกษตรนี้มีนามว่า อมิตตพุทธะ นิกายนี้มีความเชื่อว่าสวรรค์ในชั้นสุขาวดี เป็นดินแดนแห่งนิพพานและเป็นอมตะ สามารถเสวยสุขได้ชั่ววันรันคร³

นอกจากนี้แดนสุขาวดียังเป็นแดนแห่งความสมบูรณ์พูนสุข เป็นที่อยู่ของทวยเทพและมนุษย์ ไม่มีสัตว์เครื่องจวน อสูรกาย เปรต อาศัยอยู่เลย อีกทั้งยังเต็มไปด้วยพฤษชาติและบุปผชาติอันมีกลิ่นหอมนานาพรรณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งดอกบัวขาว ซึ่งประดับประดาด้วยเพชรมณีอันสวยงามตระการตาเป็นที่สุด แม่น้ำลำธารมีกลิ่นหอม มีเสียงเพลงอันไพเราะ สองฟากฝั่งของแม่น้ำจะมีพฤษชาติที่ออกดอกเป็นเพชรพลอย ทุกหนทุกแห่งจะได้ยินเสียงพระธรรมของพระพุทธเจ้าจะไม่พบเรื่องเศร้าหมองทั้งหลายเลย ด้วยเหตุนี้แดนแห่งนี้จึงได้รับนามว่า “สุขาวดี” แดนแห่งความบริสุทธิ์และสันติสุข ผู้ที่อาศัยอยู่ในแดนสุขาวดีปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้นตามความประสงค์ทุกประการ⁴

²ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, 2534), หน้า 9.

³พิชิต ชัยเสรี, การบรรยายเรื่อง Believe it or not... ของ Denis Segaller 20 มิถุนายน 2538.

⁴คณมนรจนันท์ บากา, “พุทธศาสนานิกายสุขาวดี” ราชการสารคดีนำรู้ จากคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เล่มที่ 2 2524 บรรยายทางสถานีวิทยุประชาสัมพันธ์ยะลา 17 มกราคม 2524, หน้า 8.

ทิศที่ตั้งสวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของโลกมนุษย์ เพราะฉะนั้นเมื่อเวลามีคนตายจึงได้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก เพื่อเป็นนิมิตว่าผู้ตายจะได้ไปสู่สวรรค์ในชั้นสุขาวดีนั่นเอง ตามคติความเชื่อข้างต้นนั้น ในปัจจุบันบางพื้นที่ได้มีการแปรเปลี่ยนไปตามความสะดวก ตลอดจนสถานที่จัดตั้งซึ่งทางวัดได้กำหนดเอาไว้เรียบร้อยแล้ว

ในตอนกลางคืนจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาสวดพระอภิธรรมจนกว่าจะเคลื่อนศพออกจากบ้านหรือวัด ขณะที่ศพยังตั้งอยู่อาจจะมีการเพิ่มการเผาศพหรือเป็นเพื่อนศพ หากเป็นผู้ที่มีฐานะก็จะมีการละเล่นหน้าศพ ซึ่งถือว่านอกจากจะสร้างความเพลิดเพลินให้กับบรรดาญาติมิตรหรือแขกที่มาช่วยงานแล้ว ยังถือว่าทำความบันเทิงให้กับผู้ตายอีกด้วย การละเล่นดังกล่าวนี้ จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามคติความเชื่อและค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เช่น การสวดคฤหัสถ์ การละเล่นหน้าศพ การแสดงต่าง ๆ และดนตรี เป็นต้น เกี่ยวกับในเรื่องของดนตรีที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีในภาคต่าง ๆ ของไทยนั้น มีรูปแบบที่แตกต่างกันดังนี้

ภาคใต้ จะใช้วงดนตรีพื้นเมืองที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือวงกาหลอ ซึ่งใช้สำหรับบรรเลงประโคมและแห่ศพเป็นสำคัญ บางครั้งอาจนำไปใช้ในงานมงคลบ้าง เช่น แห่หน้าหน้า นาคเพื่อนำไปบวช เป็นต้น แต่ในปัจจุบันเลิกใช้แล้ว แม้แต่ในงานศพก็หาหู หาดังได้ยาก เพราะในปัจจุบันการบรรเลงกาหลอจะจัดให้มีแต่เฉพาะในงานศพของผู้สูงอายุที่คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือและมีความสำคัญในท้องถิ่นเท่านั้น ส่วนศพของบุคคลทั่วไปจะไม่นิยมนำมาบรรเลง

ภาคอีสาน จะใช้วงคุมมโหรี หรือวงดุ่มมโหรี ซึ่งเป็นวงดนตรีพื้นเมืองของชาวอีสานใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดสุรินทร์ นิยมบรรเลงเฉพาะแค่งานศพเท่านั้น ในปัจจุบันหาดังได้ยากและกำลังจะหมดไปจากสังคมไทย

ภาคกลาง ดนตรีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประโคมศพในภาคกลางของไทยตามแบบแผนและประเพณีมักจะนิยมบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์นางหงส์ ซึ่งเป็นวงดนตรีที่โบราณจารย์

^๑ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, หน้า 9.

^๒สังข์ ภูเขาทอง, "ปี่พาทย์เครื่องสามในดนตรีไทย", ใน ประวัติและพัฒนนาการของปี่ไทย, (กรุงเทพฯ : ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2523), หน้า 108.

ทางด้านครุฑขางค์ไทยได้คิดผสมและปรับปรุงให้สมบูรณ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4⁷ สำหรับบรรเลงในงานศพเท่านั้น แต่ในปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนความนิยมไปนำเอาวงปี่พาทย์มอญมาใช้ประโคมในงานศพกันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุผลตลอดจนแนวความคิด ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการทางด้านดนตรีไทย ได้อธิบายถึงเหตุของความเปลี่ยนแปลงเอาไว้ดังนี้

หนังสือศาสน์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กราบขูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังมีข้อความต่อไปนี้

พอไปถึงเขาก็ให้นั่งพักที่ศาลาการเปรียญ ขึ้นไปก็เห็นปี่พาทย์มอญตั้งอยู่ นึกถามตัวเองว่าทำไมการศพจึงต้องประโคมด้วยปี่พาทย์มอญ นึกไปก็นึกได้เป็นชั้น ๆ แต่ก่อนใช้กลองมลายูหลายใบประโคม เรียกกันว่า “นางหงส์” ดูเป็นชื่อเครื่องประโคม แต่เห็นจะไม่ใช่ ที่จะเป็นชื่อเพลงประโคม ค่อยลงมาเปลี่ยนเป็นกลองมลายูแต่สองใบ เรียกกันว่า “กลองคู่” นั้นนึกได้ว่าเปลี่ยนไปตามที่เล่นคอนเสิร์ทกัน ด้วยอยากจะได้ดี แต่ที่เปลี่ยนเป็นปี่พาทย์มอญนั้นนึกไม่ออก ไม่ว่าที่ไหนสุดแต่เป็นงานศพแล้วก็ใช้ปี่พาทย์มอญกันทั้งนั้น คิดดูก็ไม่เห็นหลักฐานอะไร นอกจากจะเป็น “แฟชั่น” เท่านั้นเอง⁸

หนังสือศาสน์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ดังมีข้อความกล่าวเอาไว้ดังนี้

⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, ตั้งกิตตินิคม 1, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526), หน้า 11.

⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ศาสน์สมเด็จเล่ม 18, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 223-224.

เรื่องที่ชอบใช้ปีพาทย์มอญในงานศพนั้น หม่อมฉันเคยได้ยินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสเล่าว่า ปีพาทย์มอญทำในงานหลวงครั้งแรกเมื่องานพระศพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงเป็นเชื่่อมอญ แต่จะเป็นทางไหนหม่อมฉันไม่ทราบ เคยได้ยินแต่ชื่อพระญาติคน 1 เรียกว่า “ท้าวทรงกันดาล ทรงมอญ” ว่าเพราะเป็นมอญพระองค์ท่านคงจะทรงทราบดีกว่า คงเป็นเพราะเหตุนี้ในงานพระศพพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้มีปีพาทย์มอญเพิ่มขึ้น โดยเป็นเชื้อสายของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี คนภายนอกอาจจะเอาอย่างงานพระศพหลวงไปเพิ่มหรือไปหาเฉพาะปีพาทย์มอญมาทำในงานศพโดยไม่รู้เหตุเดิม แล้วทำตามกันต่อมา จนเลยเข้าใจว่างานศพต้องมีปีพาทย์มอญจึงจะเป็นศพผู้ดีเหมือนกับเผาศพชอบจุดพลุญี่ปุ่นกันแพร่หลายอยู่คราวหนึ่ง .... เครื่องประโคมที่ใช้เฉพาะงานศพเห็นมีอย่างเดียวแต่ปีพาทย์นางหงส์ อันมีผู้คิดกลองคู่บัวลอยเข้าประสมวงปีพาทย์ พวกปีพาทย์เห็นว่าเพลงนางหงส์เข้ากับกลองคู่ดีจึงใช้เพลงนั้น เลยกลายเป็นชื่อเครื่องประโคมอย่างนั้น ดังเช่นท่านทรงพระดำริในงานศพของหม่อมเจื้อย เจ้าพระยาเทเวศทรงจัดปีพาทย์นางหงส์อย่างประณีตไปช่วยที่สุสานหลวง ณ วัดเทพศิรินทราวาส เพิ่มกลองมลายูขึ้นเป็น 6 ใบ ปีพาทย์ก็คือวงหลวงเสนา และพระประดิษฐ์ (ดาบ) ทำไพเราะจับใจคนฟังทั้งนั้น จนหม่อมฉันออกปากเสียดายว่ากังวลด้วยงานศพ มิฉะนั้นก็จะนั่งฟังให้เพลิดเพลิน⁹

หม่อมเจื้อย ดิศกุล ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถึงอนิจกรรมวันที่ 17 ธันวาคม รัตนโกสินทร์ศก 122¹⁰ ตรงกับ พ.ศ. 2446 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้อธิบายถึงเรื่องเกี่ยวกับการใช้วงดนตรีเพื่องานศพและเหตุของความเปลี่ยนแปลงดังนี้

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 236-237.

¹⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชาติอันสมเด็จพระเจ้า 1, หน้า 257.

ในงานศพนี้ คนตรีที่บรรเลงประกอบใช้ปี่พาทย์เรียกว่า ปี่พาทย์นางหงส์ ... ส่วนการบรรเลงปี่พาทย์มอญในงานศพ ที่นิยมใช้กันเป็นอันมากในปัจจุบันนี้ เป็นความนิยมที่เกิดขึ้นโดยเขาอย่างสืบทอดกันมา และเสียงปี่พาทย์มอญกับทำนองเพลงก็ โห่หวานและกระหึ่มเหมาะแก่งานศพ ทำให้ความนิยมแพร่หลายออกไป ซึ่งเพิ่งจะเกิดขึ้นราว ๆ สมัยต้นรัชกาลที่ 6 นี้เอง ¹¹

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้อธิบายถึงเรื่องคนตรีที่ใช้เป็นเครื่องประโคมในงานศพ ดังนี้

นอกจากพระสวดอภิธรรมแล้ว ยังมีคนตรีเป็นเครื่องประโคมศพ ถ้าเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ก็จะได้เครื่องดนตรีของหลวงคือ ปี่ กลอง มาประโคมศพอยู่เป็นประจำนี้พูดถึงสมัยโบราณ และประโคมทุก 3 ชั่วโมง ตลอดวันและเรื่อยไป เครื่องดนตรีอื่น ๆ เป็นเรื่องเข้าภาพจัดหามาเอง ถ้าเป็นเครื่องดนตรีไทยคือปี่พาทย์นางหงส์ แต่สมัยนี้เขานิยมปี่พาทย์มอญ เพราะเครื่องปี่พาทย์มอญมันฟังเสียงวังเวงดี สมกับงานศพซึ่งเป็นงานเศร้าโศก¹²

อาจกล่าวได้ว่าจากเหตุปัจจัยข้างต้น สาเหตุที่ทำให้ปี่พาทย์มอญได้รับความนิยมแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยนั้น เนื่องมาจากเรื่องของความนิยมสืบทอดกันมาโดยอิทธิพลจากราชสำนักและเรื่องของลักษณะเพลงมอญที่มีสำเนียงอันแสดงความเศร้าโศก รันทดใจ เหมาะกับบรรยากาศของงานศพ จนในที่สุดบทบาทของปี่พาทย์นางหงส์ในปัจจุบันก็ลดน้อยลงไปจนเกือบจะสูญสิ้น จะมีการบรรเลงอยู่บ้างก็แต่เฉพาะในงานศพของนักดนตรีด้วยกันเองเท่านั้น ส่วนงานศพของบุคคลทั่วไปแทบจะหาฟังไม่ได้เสียเลย นอกจากนี้ในสำนักคนตรีที่ได้รับการยอมรับจากวงการดนตรีไทยว่าเป็นแก่นสารสำคัญทางข้อมูลวิชาการ อาทิ สำนักหลวงประดิษฐไพเราะและสำนักพาทย์โกสธ ในปัจจุบันก็ไม่ค่อยนิยมนำวงปี่พาทย์นางหงส์มา

¹¹มนตรี ตราโมท, โสณต้องแสง : ชีวิตคนตรีไทยของมนตรี ตราโมท, (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2527), หน้า 119.

¹²คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์กับความเป็นไทย, (กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, 2537), หน้า 96.

ประโคนในงานศพอีกแล้ว ในส่วนของปีพาทย์นางหงส์ที่ยังคงมีการบรรเลงอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครนั้น จากการสัมภาษณ์และค้นคว้าข้อมูล พบว่ามีวงดนตรีอยู่จำนวนน้อยมากที่ยังคงบรรเลงปีพาทย์นางหงส์อยู่ โดยถึงแม้ว่าจะมีการบรรเลง แต่ก็จะเป็นไปในลักษณะของการรวมกลุ่มกันขึ้นเองเท่านั้น มีช่วงที่มีระบบของการซ้อมหรือการปรับวงเป็นกลุ่มกันมาก่อนสำหรับวงดนตรีที่มีความสำคัญและได้รับการยอมรับจากวงการดนตรีไทยว่าเป็นวงที่มีมาตรฐานทางด้านการบรรเลงปีพาทย์นางหงส์เป็นอย่างดี มีความไพเราะ น่าฟัง และสามารถขีดถือเป็นแบบฉบับได้ อีกทั้งยังได้รับการเลือกสรรจากโครงการบันทึกข้อมูลเพลงไทย ของศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้เป็นวงที่ได้เข้ามาบันทึกเทปไว้ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และเก็บรวบรวมข้อมูลผลงานทางด้านดนตรีไทยที่ใกล้จะสูญหาย วงดนตรีที่กล่าวมานี้ก็คือ วงดนตรีไทยกรุงเทพมหานคร หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “วงเทศบาล”¹³ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาว่า 34 ปี¹⁴ โดยตลอดระยะเวลาดังกล่าว วงเทศบาลได้มีการพัฒนาวิชาการดนตรีไทยอย่างจริงจัง จนมีความเพียบพร้อมไปด้วยความเป็นเลิศทางด้านผลงานการบรรเลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของปีพาทย์นางหงส์ ซึ่งในปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่กับภาวะของความเสื่อมนิยม จะหาฟังและศึกษาได้ยากยิ่งนัก เพราะฉะนั้นจากปัจจัยดังกล่าว จึงเป็นประเด็นมูลเหตุพื้นฐานสำคัญทำให้ผู้วิจัยมุ่งหวังและตัดสินใจที่จะทำการศึกษาในเรื่องของปีพาทย์นางหงส์ ในกรณีศึกษาวงเทศบาล เพื่อประโยชน์ของการรวบรวมข้อมูล อันจะเป็นแนวทางสำคัญเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในศาสตร์เรื่องปีพาทย์นางหงส์ได้อย่างถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของปีพาทย์นางหงส์
2. เพื่อศึกษาระเบียบวิธีบรรเลงปีพาทย์นางหงส์
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลีลาการบรรเลง (STYLE) ของวงเทศบาล

¹³ ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้คำว่าวงเทศบาล

¹⁴ รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติวงเทศบาล ปรากฏในบทที่ 4 .

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติและพัฒนารูปแบบของปีพาทย์นางหงส์

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเรื่องประวัติความเป็นมาและพัฒนารูปแบบ โดยกำหนดขอบเขตในกรุงเทพมหานครเท่านั้น โดยจะทำการจำแนกออกเป็นหัวข้อสำคัญต่อไปนี้

- 1.1 พัฒนาการทางด้านวงดนตรี
- 1.2 พัฒนาการทางด้านเพลงดนตรี
- 1.3 บทบาทปีพาทย์นางหงส์ที่มีต่อสังคมไทย

2. เพื่อศึกษาระเบียบวิธีบรรเลงปีพาทย์นางหงส์

จะเป็นการมุ่งศึกษาและค้นคว้าระเบียบวิธีการบรรเลงปีพาทย์นางหงส์จากสำนักดนตรีที่สำคัญ ที่เคยได้ทำการบรรเลง แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยจะได้ทำการบรรเลงกันแล้วคือ

- สำนักพาทย์โกสัล (จางวางทั่ว พาทย์โกสัล)
- สำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)
- สำนักดุริยประณีต

ตามหัวข้อที่จะใช้ศึกษาดังนี้

- ลักษณะการประสมวงและการจัดวง
- ลำดับเพลงที่ใช้ในการบรรเลงตามขั้นตอนพิธีกรรม
- รูปแบบของเพลงและหน้าทับที่ใช้ในการบรรเลง
- บันไดเสียง

3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลีลาการบรรเลง (STYLE) ของวงเทศบาล

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาและวิเคราะห์วงเทศบาลเป็น 2 ประเด็นคือ

3.1 ระเบียบวิธีการบรรเลงตามรายละเอียดในข้อ 2

3.2 การศึกษาและวิเคราะห์ลีลาการบรรเลง (STYLE) ของวงเทศบาลในเพลงนางหงส์เรื่องดอนสมอ

ข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์นี้ นำมาจากโครงการบันทึกข้อมูลของศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิของวงเทศบาล

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของปีพาทย์นางหงส์

ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์คณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องปีพาทย์นางหงส์เป็นอย่างดี ได้แก่

1. อาจารย์จิรัส อางณรงค์
2. อาจารย์พินิจ ฉายสุวรรณ
3. คร.ศิริชัยชาญ พิภพจำรูญ
4. อาจารย์บุญช่วย โสวัตร
5. อาจารย์สมาน น้อยนิคย์

นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยยังจะได้ทำการค้นคว้าเอกสารจากห้องสมุดต่าง ๆ คือ

1. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์และพระราชวังท่าพระ
3. หอสมุดแห่งชาติ
4. ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน มหาวิทยาลัยมหิดล
5. ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. ห้องสมุดโรงเรียนจิตรลดา

การดำเนินการค้นคว้าและวิจัยในหัวข้อ ศึกษาประวัติและพัฒนาการของปีพาทย์นางหงส์นี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (QUALITATIVE RESEARCH) โดยอาศัยข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่ และมีข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเข้าประกอบเพื่อเรียบเรียงในการพรรณนา

2. เพื่อศึกษาระเบียบวิธีบรรเลงปีพาทย์นางหงส์

ในการศึกษาระเบียบวิธีบรรเลง ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นหลักสำคัญในการดำเนินการวิจัย โดยจะสัมภาษณ์ผู้แทนของสำนักดนตรีคือ

1. สำนักพาทยโกศล สัมภาษณ์อาจารย์เดือน พาทยกุล อาจารย์สอน อยู่ประคอง และอาจารย์อุทัย พาทยโกศล
2. สำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) สัมภาษณ์อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร
3. สำนักดุริยประณีต สัมภาษณ์อาจารย์สมชาย ดุริยประณีต และ อาจารย์ ทัศนีย์ พิณพาทย์

ดังมีหัวข้อที่ใช้ศึกษาดังต่อไปนี้

- ลักษณะการประสมวงและการจัดวง
- ลำดับเพลงที่ใช้ในการบรรเลงตามขั้นตอนพิธีกรรม
- รูปแบบของเพลงและหน้าทับที่ใช้ในการบรรเลง
- บันไดเสียง

โดยทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนำมาตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้ได้ ข้อสรุปและเปรียบเทียบความแตกต่างเรื่องปีพาทย์นางหงส์ของ 3 สำนักดนตรี ซึ่งจะใช้หลักฐานในการตรวจสอบข้อมูลเชิงสามเส้า (QUALITATIVE CROSS VALIDATION)

3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลีลาการบรรเลง (STYLE) ของวงเทศบาล

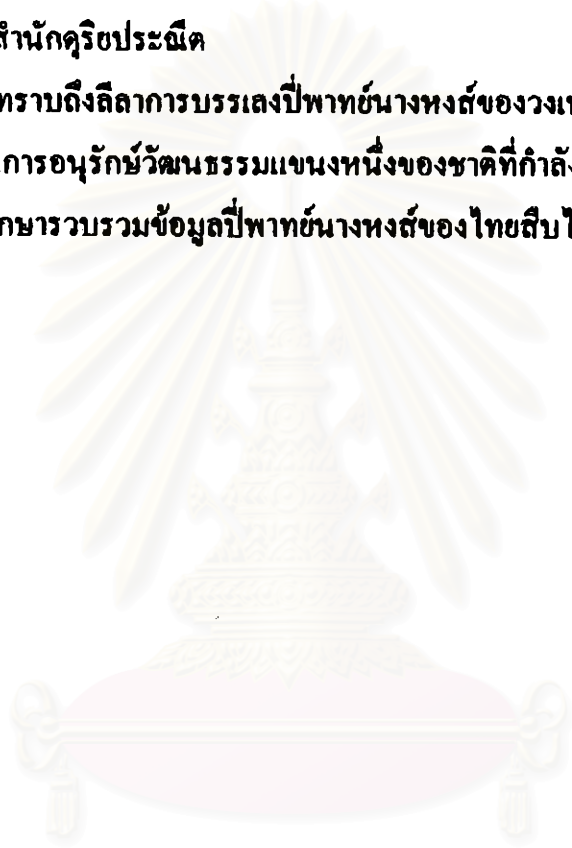
ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากเทปบันทึกเสียง ที่บันทึกในโครงการบันทึกข้อมูลเพลงไทย ของศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิของวงเทศบาล โดยนำมาศึกษาและวิเคราะห์ลีลาการบรรเลง เพื่อให้ได้ข้อสรุปในเรื่อง STYLE การบรรเลงของวงเทศบาลที่เกี่ยวข้องกับปีพาทย์นางหงส์ โดยเฉพาะผู้ปรับวงซึ่ง นับเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการบรรเลงเป็นอันมาก ซึ่งผู้วิจัยจะใช้หลักของการวิเคราะห์ตามรูปแบบ วิชาสุนทรียศาสตร์ (AESTHETICS) คือ

1. การศึกษาหา FIRST ORDER FORM
2. การศึกษาหา SECOND ORDER FORM

ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะนี้เมื่อประสานรวม ย่อมเกิดเป็นลักษณะลีลาการบรรเลงของวงดนตรี ทั้งนี้จะศึกษาเฉพาะเพลงนางหงส์เรื่องดอนสมอ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของปีพาทย์นางหงส์ตามลำดับ
2. ได้ทราบถึงระเบียบวิธีบรรเลง ตลอดจนนบริบทที่เกี่ยวข้องกับปีพาทย์นางหงส์ จากสำนักดนตรี 3 สำนักที่สำคัญคือ สำนักพาทย์โกสธ สำนักหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) และสำนักดุริยประณีต
3. ได้ทราบถึงลีลาการบรรเลงปีพาทย์นางหงส์ของวงเทศบาล
4. เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมแขนงหนึ่งของชาติที่กำลังจะสูญหายไป และเพื่อเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษารวบรวมข้อมูลปีพาทย์นางหงส์ของไทยสืบไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ปี่พาทย์นางหงส์เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงในงานอวมงคล เป็นวงดนตรีที่เกิดขึ้นจากการปรับปรุงวงดนตรี 2 วง นำเข้ามาบรรเลงร่วมกัน คือวงบัวลอย และวงปี่พาทย์พิธี โดยใช้ปี่ชวาหรือปี่นอกคำ แทนปี่ใน และใช้กลองมลายูเข้าร่วมกับการบรรเลง โดยผู้บรรเลงจะใช้นิ้วมีลักษณะพิเศษคิกตองแทนการใช้มือ

2. แบบระดับปฐม (FIRST ORDER FORM)

คือ รูปแบบโครงสร้างของเพลง อันเป็นสื่อที่ศิลปินนำใช้ถ่ายทอดผลงานเพื่อสร้างความปลั่งจำเพาะ (TONAL VALUE) ให้เกิดขึ้นในเนื้อหา แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อคือ

1. การกำหนดบันไดเสียงหรือทาง
2. การใช้เสียงหลัก

3. แบบระดับทุติยะ (SECOND ORDER FORM)

คือรูปแบบการจัดกระทำเพื่อนำเสนอเนื้อหา (CONTENT) ของตัวศิลปกรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึงเพลง อันประกอบด้วย

1. สังกีตลักษณ์ (FORM) แบ่งออกเป็น
  - 1.1 รูปแบบการบรรเลง
  - 1.2 รูปแบบท่วงทำนอง
2. เนื้อทำนองหลัก
3. จังหวะและแนวการบรรเลง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย